

Թ Ո Չ Ն Ո Յ Ի Ո Յ Ն Ե Ր Ը

Բնութեան տեսարաններուն մէջ գեղեցիկներէն մէկն է թռչուններուն բոյնը: Թէ որ մարդիկ զանազան փառաւոր շէնքեր կը շինեն, ամենեւին զարմանք չէ, վասն զի նոքա ոչ միայն խելք ունին, հապա նաեւ ամէն տեսակ նիւթ եւ գործիք առատապէս: Իսկ խեղճ թռչունն որ միայն կտուց մը եւ երկու սոք ունի, երբոր այնչափ կանոնաւոր ու հաստատուն բնակարան կշինէ իրեն համար, իրաւ որ շատ զարմանալի է:

Բոյն մը որ ձեռքդ առնուս նայիս, կտես, նես մէջի ամենափափուկ փետուրները, ցուրտէ՛ անձրեւէ ու քամիէ՛ պաշտպանուած լինելը, եւ ուրիշ ասոնց նման զգուշութիւնները. իսկոյն կիմանաս որ դորովագուծ մայր մը իւր ձագերու հանգստութեանը համար ամէն կարելի խելքն ու խնամքը բանեցուցեր է անոր վրայ: Կարմրալանջի մը կամ անոր նման փոքրիկ թռչնոյ մը բոյնը՝ տես ու հիացիր: Մէջի կողմը պատած է բամպակով ու գզած բրդով. գրսի կողմը հիւսած է հաստ մամուռով. եւ որպէս զի բոյնը աչքի չզարնէ՝ մամուռին գոյնն ալ նման է այն ծառին գունոյն՝ որոյ վրայ դրուած է բոյնը:

Բոյներ կան որ վարպետ կերպով հիւսուած են բրդով՝ մազով ու բարակ խոտերով. ու մանց ամէն կտորներն ալ իրարու հետ կապուած են թելով մը՝ զոր թռչունը ինքը կտրէ բրդով՝ վուշով՝ մազով, շատ անգամ ալ մամուռի բունով: Ոմանք, ինչպէս սարեակն ու բոլկը, իրենց բոյնին մէջի կողմը թեթեւ կերպով կրային ծեփ մը կուտան, որ քիչ մը բրդի կամ մամուռի հետ խառնուելով՝ շատ աղէկ տաքութիւն կպահէ:

Ծիծեռնիկներուն բոյնը բոլորովին տարբեր շէնք ունի: Նոքա ոչ փայտ կբանեցընեն, ոչ խոտ, ոչ մազ. տեսակ մը կաւ շաղուել գիտեն՝ որով իրենց համար ամուր, հանգիստ ու մաքուր բնակարան կշինեն: Այն կաւը թրջելու համար՝ ջրին երեսին քսուելով կանցնին ու կգառնան, իրենց կուրծքը կթրջեն, յետոյ կերթան այն կաւը կամ հողը կջրբոտեն, ու իրենց կառուցովը կշրտկրտեն:

Բայց ամենէն աւելի զարմանալիները շինդկաստանի քանի մը թռչնոց բոյներն են: Սոքա իրենց բոյները քսակի ձեւով հիւսելով՝ ծառերուն ճիւղերէն կկախեն, ոմանք ջրե-

րուն երեսը իրեք հատ եղէգ ընարելով, իրենց բոյնը այն եղէգներուն վրայ կհիւսեն. ոմանք ալ բոյնը այնպէս կշինեն որ երկու իրեք կտոր կամ սենեակ բաժնուած է. ներսի կողմը մայրը ձագերովը կնըստի, գրսի սենեակն ալ հայրը:

Ջարմանալի է նաեւ այն արուններուն աշխատանքը՝ երբոր էգը բոյն շինելու հետ է. Արուն երբեմն մազ կբերէ, էգը կառնու մէկգի կձրգէ՝ իբրեւ չափազանց ամուր բան. կանեփ կբերէ, անոր ալ չհաւնիր՝ իբրեւ պաղ բան. միայն բամպակ, կակուղ բուրգ կամ մետաքս, կամ փափուկ փետուր պիտի լինի բերածն որ առնու՝ ձագերուն տակը տեղաւորէ: Ո՛րչափ զգուշութիւն կբանեցընէ խեղճ թռչունը՝ իրեն բոյնին համար նիւթ ժողված ատենը: Եթէ տեսնէ որ իրեն կնայիս, զքեզ խաբելու համար ուրիշ ճամբով մը իւր տեղը կգառնայ որ բոյնին սւր եղածը չխմանաս: Ոչխարներուն ետեւէն կերթայ որ քիչ մը բուրգ ժողվէ. հաւնոցին մէջ կքալէ որ հաւերէն թափթըփած փետուրները վերցընէ. թէ որ գետինը կծիկ մը կամ գեղացի տանտիկինին բոքը գտնէ, անկից ալ թել մը կվերցընէ կտանի:

Միշէն իւր Թռչուն ըստած գրքին մէջ թռչնոց բոյններուն վրայ խօսած ժամանակը, առանձին կերպով ծիծեռնիկին վրայ կխօսի, զոր հոս արժան կհամարիմք թարգմանել ի ճաշակ նորա վառվառն ոճոյն.

ԾԻԾԵՐՆԻԿ.

«Ծիծեռնիկը կուգայ, անվախ համարձակ մեր աներուն կտիրէ. մեր պատուհաններուն մօտ, մեր երգիքներուն տակը, մեր բուխերիկներուն մէջ բոյնը կշինէ: Սմենեւին վախ չունի մեզմէ: Կըսես թէ կարելի է որ իրեն աննման թեւերուն շուտութեանը վրայ դրեր է իւր յոյսը, բայց այնպէս չէ. կտեսնես որ բոյնն ալ՝ ձագերն ալ մեզմէ հեռու չընեն. ասով է որ մեր տանը տէրը կգառնայ: Եւ ոչ միայն տանը կտիրէ, այլ եւ մեր սրտին:

«Իմ աներս գեղի տան մը մէջ իւր զաւակներուն բան կտոյրեցընէր. ամառը ընդարձակ ջերմանոցի մը մէջ դաս կուտար աղցըր. հոն ծիծեռնիկները բոյն դրած էին, եւ առանց ամենեւին քաշուելու՝ համարձակ կերթային ու կուգային, իրենց խելքն ու

MARADAN, DEL.

Թեյնոց բոլորը.

ԵԼԻՄԵ

միտքը ձագերուն պահպանութեանը տուած, պատուհանէն կենէին՝ երգիքէն ներս կրմանէին՝ բարձր ձայնով ճռուողելով, ու վարժապետէն ալ աւելի բարձր կանչուողելով, որ ատենով ճգնաւորի մը ըսածին պէս կըսէր անոնց. «Ծիծեռնիկ քուրեր, քիչ մը ձայներնիդ քաշէիք՝ լաւ կլինէր»:

«Տունը իրենցն է. մայրը ուր որ դրած էր բոյնը, աղջիկն ու թոռն ալ հոն կնստին: Ամէն տարի հոն կդառնան կուգան, եւ նոցա սերունդը աւելի կանոնաւոր կերպով ետեւէ ետեւ կյաջորդէ քան թէ մերը: Ընտանիք կմարին, կանցնին, կցրուին, տունը ուրիշի ձեռք կանցնի. բայց ծիծեռնիկը առաջինին պէս միշտ հոն կուգայ, իւր իրաւունքը կպահպանէ . . .

«Ծիծեռնիկին թռիչքը կտեսնեմք, բայց նորա փոքրիկ սեւուկ երեսը գրեթէ ոչ երբէք: Ո՞վ ես դուն արդեօք որ անդադար ինքզինքդ կծածկես. չես թողուր որ տեսնեմ քու սուր թեւերդ, ժամանակին մանգաղին պէս սուր մանգաղներդ: Նա անդադար առաջ կերթայ, դու կդառնաս ու կուգաս անդադար: Կմօտիկնաս ինծի, եւ անդադար քովէս կանցնիս. արդեօք ինծի զարնուիլ կուզես: Այնչափ մօտէն զիս կշոյես որ քամին երեսիս կզարնէ. թռչուն ես թէ հոգի: Ա՛հ, թէ որ հոգի ես՝ շիտակն ըսէ արդեօք ինչո՞վ է որ կենդանին մեռելներէն կըզատուի . . .

«Ծիծեռնիկը ձեռքդ որ առնուս ու մօտէն նայիս՝ տգեղ թռչուն մըն է. բայց ասոր պատճառը այն է միայն որ նա գերազանց թռչուն է, այսինքն ուրիշներէն աւելի թռչելու համար ստեղծուած կենդանի մը: Բնութիւնը ամենեւին տեղքին չէ նայած, շարժմունքը դիտեր է, եւ այնպէս լաւ յաջողեր է որ այս թռչունը դադրած ժամանակը տըգեղ, իսկ թռած ատենը ամենէն գեղեցիկն է:

«Թեւերը մանգաղի ձեւով, աչքերը դէպ իդուրս ելած, վիզ՝ գրեթէ չունի (որ ուժով աւելի սաստկանայ), ոտքը կարճ կամ առանց ոտքի, բոլորովին թեւ կտրած: Ասոնք են ծիծեռնիկին գլխաւոր յատկութիւնները: Ասոնց հետ լայն կտուց մը ունի, միշտ բաց, որ թռած ժամանակը առանց կենալուն կըփակուի ու նորէն կբացուի. ուստի թռած ատենը կուտէ կխըմէ, թռած ատենը կլուացուի, թռած ատենը ձագերը կկերակրէ:

«Ծիծեռնիկին մէկ խոշոր տեսակը, որ աւիդ կըսուի (տաճկերէն եպսպիդ գոշոռ) գրե-

թէ ամենեւին ոտք չունի. անով թեւերը աւելի ալ ուժով են. կըսեն թէ ասիդը մէկ ժամուան մէջ մինչեւ հարիւր քսան մղոն տեղ կերթայ. նստած ատենը փորովը կնըստի, ուստի եւ գրեթէ դադրում չունի: Ուրիշ ամէն կենդանիներուն բնութեանը հակառակ, սորա հանգստութիւնը միայն շարժմունքն է: Մէկմը որ բարձր աշտարակի մը ծայրէն ինքզինքը նետէ, օգուռն մէջ կօրօրուի ու կզուարճանայ անդադար: Թէ որ տեղ մը կենալ ուզէ, մանրիկ ճանկերովը կկրպչի կմնայ. բայց թէ որ նստի՝ ուժէ կկայնայ, ու ինքն որ թռչուններուն մէջ առաջինն է, սողուններուն պէս խեղճ բան մը կդառնայ:

«Ծիծեռնիկը մինչեւ վաթսուն տեսակ կըհամրուի: Սոցա ամենուր ալ ձագերը երկար ատեն իրենց բունէն չեն ելներ, ու իրենց մօրը օգնական կլինին՝ իրենցմէ փոքրիկները կերակրելով ու հոգալով: Գեղեցիկն այն է որ այս իրենց եղբայրսիրութիւնը շատ ընդարձակ է. վտանգի ժամանակ ամէն ծիծեռնիկները մէկմէկու եղբայր են. մէկը կանչելուն պէս՝ ամէնքն ալ կհասնին, մէկը բռնուելուն պէս՝ ամէնքն ալ լաց ողբ կընեն ու կաշխատին որ ազատեն զինքը:

«Այս սքանչելի թռչուններուն իրենց տեսակէն եղած թռչնոց օգնելը զարմանք չէ, բայց նոքա ուրուր մը կամ ուրիշ վնասակար թռչուն մը տեսածներուն պէս՝ առաջինը կլինին հաւնոցի բնակիչներուն ալ իմաց տալու: Հաւն ու աղաւնին՝ ծիծեռնիկին կանչը լսածներուն պէս՝ իսկոյն կպահօրտին ու ծակէ ծակ կմըմնեն:

«Ոչ. Ժողովուրդը իրաւունք ունի միտքը դնելուն որ ծիծեռնիկը թռչնոց մէջ ամենէն լաւն է: Ինչո՞ւ համար. — Վասն զի ամենէն երջանիկն է՝ ամենէն ազատը լինելով, ազատ՝ իւր սքանչելի թռիչքովը, ազատ՝ իւր դիւրին ապրուստովը, ազատ՝ կլիմային ընտրութեամբը: Բաց յայնմանէ, որչափ ալ ուշագրութիւն որ ըրեր եմ անոր լեզուին (վասն զի նորա լեզուն աւելի բարեկամական խօսակցութիւն է եղբարցը հետ՝ քան թէ երգ), միշտ տեսեր եմ որ նա անդադար իւր կեանքը կօրհնէ, ու զԱստուած կիմառաքանէ:

«Այս թռչունը ջրի քով պաւսպու ըսուած ծառի նման եղէգը կզրնէ, անոր ճիւղերէն փափուկ կերպով մը կկախէ բոյսերու թելեր: Առաջուց գիտնալով բոյնին ծանրութիւնը՝ չսրխալիր: Ամենեւին բանի մը չկրօթընելով եւ թռչըտէն աշխատելով, այն թեւե-

բուն վրայ մէկիկ մէկիկ բաւական դիմացկուն խոտեր կ'սկսէ. այնպիսի երկար ու յոգնեցընող աշխատանք մը՝ որ անբաւ համբերութիւն ու անչափ երկայնամտութիւն կ'պահանջէ: Բոյնին միայն գաւիթը կամ խողովակաձեւ ճեմելիքը տասուերկու տասուերեք՝ մինչեւ տասնըհինգ ոտնաչափ երկայնութիւն ունի գէպի ջրին երեսը կախուած, եւ դուռը վարէն, այնպէս որ մէջը մանողը գէպի վեր պիտի ելնէ: Վերի ծայրը ուռած քսակի կամ քիմիական եղջիւրի կնամանի: Երբեմն մէկ ծառէն հինգ վեց հատ այսպիսի բոյներ կախուած կ'լինին»:

Լըվայեան ճանապարհորդը Աիրիկէի թռչունները ստորագրած ժամանակը: մանր թռչուններու միաբանական բոյները կըստորագրէ, որ յիրաւի զարմանալի բան է.

«Ահագին հովանոցի ձեռով ծառ մը տեսայ, կըսէ, որոյ ծածքին տակը երեքհարիւր բոյնէն աւելի կար: Կտրել տուի այն ծառն ու սայլի մը վրայ դրած քովս բերի, կացինով մը կտրեցի ծածքը, տեսայ որ պոսման ըսուած խոտը ժողվելով ու մէկտեղ բերելով՝

այնպէս հիւսուած է որ անկարելի է անձրեւէ թրջուիլը: Այս հիւսուածքը իբր թէ շէնքին գլխաւոր մարդակներուն ու գերաններուն կապն է. ամէն թռչուն անոր տակը՝ գէպի ծայրերը՝ իրեն բոյնը կշինէ. վերի կտորը պարապ կմնայ. բայց այն ալ անոգուտ չէ, վասն զի միւս ծայրերէն բարձր լինելով՝ բոլոր բոյները կ'աշտապանէ: Մէկ խօսքով, մեծ կակ տան մը ծածք է այն անկանոն կլոր ձեւով հովանոցը, որոյ բոլոր ծայրերը կամ շրջանակը զարդարուած են խիտ առ խիտ բոյներով:

«Ամէն մէկ բոյնը իրեք չորս բթաչափ մեծութիւն ունի, որ թռչնոյն համար բաւական է. եւ որովհետեւ այն բոյները քովէ քով են՝ մէկ շէնքի պէս կերեւան, եւ միայն փոքրիկ բացուածքով մը կ'բաժնուին՝ որ բոյնին դուռն է. շատ անգամ երեք բոյն մէկ դուռ ունին. բոյներուն մէկը ներսը, երկուքը երկու կողմը: Այն ծածքին տակը 520 սենեակ կար. ըսել է թէ 640 թռչուն էր ամէնը՝ թէ որ ամէն մէկուն մէջ մէկ արու ու մէկ էգ ենթադրեմք»:

ՆՈՐԱՏԻՊ ՄԱՏԵԱՆ

Ի ԳՐԱՍԵՆԵԿԻ ԽԱԼԻՊԵԱՆ ՈՒՍՈՒՄՆԱՐԱՆԻՆ ԱԶԳԻՍ ՀԱՅՈՑ

ԲԱՌԳԻՐԻՔ ՀԱՅ.-ԳԱՂՂԻԱՐԷՆ

Գերապատիւ Ամբրոսիոս Վարդապետին այս նոր երկասիրութիւնը վաղուց փափաքելի եղած էր այն ամենայն ուսումնասիրաց որ գաղղիարէն լեզուն կուզեն ըստ արժանոյն սովորիլ՝ իրենց ազգային լեզուին օգնութեամբը:

Այսպիսի բառգիրք մը որ թէ գրաբառին եւ թէ աշխարհաբառին գրեթէ ամէն բառերն ու գլխաւոր եւ հարկաւոր ոճերը կըրովանդակէ, անով ալ աւելի հաճոյ պիտի լինի անշուշտ մերազնեայց որ դիւրատար եւ դիւրագին է, տիպը պայծառ, եւ տառերը յստակ:

Այժմու հրատարակուածը առաջին մասն է. երկրորդը, այսինքն Գաղղիարէն ու Հայերէն մասը, տպագրուելու վրայ է նոյնպէս եւ նոյն դրիւք ի Փարիզ՝ հեղինակին աչքին առջեւը:

Գինն Ե 3 րուպի 50 ֆոփ. արծաթ:

